

**ONA TILINING ARAB TILI GRAMMATIKASINI  
O‘ZLASHTIRISHDAGI O‘RNI: NAZARIY ASOSLAR,  
SHAXSIY TAJRIBA VA QIYOSIY TAHLIL**

**Majidaliyeva Muslima**  
**Muhammadjonova Asmoxon**  
“Yangi asr” hususiy universiteti  
**Kasimkhodjayeva Mutabar**  
Ilmiy rahbar: o‘qituvchi UZWLU  
[kmotaxon@mail.ru](mailto:kmotaxon@mail.ru)

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada o‘zbek tilining arab tilini o‘rganishdagi o‘rni nazariy, empirik va shaxsiy tajriba asosida tahlil qilinadi. Muallif psixolingvistik va til ta’limi nazariyalariga tayangan holda, ona tili yangi grammatik tushunchalarni anglash, metatilingvistik tafakkurni rivojlantirish va chet tilidagi qiyin qoidalarni soddalashtirishda qanday kognitiv vosita bo‘lib xizmat qilishini ko‘rsatadi. Maqolada shaxsiy kuzatuvlar, qiyosiy grammatik tahlil hamda zamonaviy ilmiy manbalarga tayanilgan holda ona tilining ikki yo‘nalishdagi roli – ko‘prik va filtrlovchi sifatida – ochib beriladi.

**Kalit so‘zlar:** ona tili, arab tili, grammatikani o‘rganish, psixolingvistika, metatilingvistik tafakkur, qiyosiy yondashuv

**Аннотация.** В статье рассматривается роль узбекского языка как родного в освоении грамматики арабского языка. Анализ основан на теоретических подходах, эмпирических наблюдениях и личном опыте автора. Показано, как родной язык выступает когнитивной опорой при объяснении сложных грамматических категорий, а также способствует развитию метаязыкового мышления. Подчеркивается двойная функция родного языка — как моста и фильтра при изучении второго языка, что подтверждается сопоставительным анализом и научными источниками.

**Ключевые слова:** родной язык, арабский язык, изучение грамматики, психолингвистика, метаязыковое мышление, сопоставительный подход

**Kirish.** Bugungi global ta’lim jarayonida chet tilini o‘rganishda ona tiliga tayanish masalasi dolzarb hisoblanadi. Ayniqsa, arab tilini o‘rganayotgan o‘zbek talabalarining grammatik ko‘nikmalarini shakllantirishda o‘zbek tili – ona tilining o‘rni va ta’siri alohida e’tiborga loyiq. Ona tilidagi mustahkam grammatik bilim chet tilidagi yangi tushunchalarni anglashni osonlashtiradi. Vygotsky (1978) ta’kidlaganidek, o‘quvchilar malakali yo‘l-yo‘riq olsalar, murakkab tushunchalarni ham o‘zlashtira oladilar. Shu ma’noda, ona tili “kognitiv tayanch” vazifasini bajarib, qiyin grammatik qoidalarni tushuntirishda vosita bo‘la oladi.

**Arab tili grammatikasini o‘zlashtirishda o‘zbek tilining o‘rni**

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ona tilida grammatik tushunchalarni "parchalab" izohlash orqali o'qituvchi arab tilidagi murakkab qoidalarni talabaga sodda va tushunarli shaklda etkaza oladi (Cook, 2001). Har bir tilning grammatikasi dunyoni o'ziga xos tasniflash usulidir. Chet tilining grammatik tushunchalarini o'zlashtirishda o'quvchi beixtiyor o'z ona tilidagi mavjud bilimlariga suyanadi. Masalan, o'zbek va arab tillarida kelishiklar mavjud bo'lib, bu o'xshashlik o'rganishni yengillashtiradi. Ammo ba'zi hollarda arab tilidagi tushunchalar (masalan, grammatik jins, ikkilik son) o'zbek tilida mavjud emas. Bunday hollarda o'qituvchi o'quvchining L1 bilimlaridan foydalangan holda yangi kategoriyalarni anglashga yordam beradi (Swain & Lapkin, 2000).

### **Yangi grammatik tushunchalarni shakllantirishda ona tilining roli**

Psixolingvistik tadqiqotlarda Cummins (2000) tomonidan ilgari surilgan Umumiy Asosiy Bilimlar (Common Underlying Proficiency) nazariyasiga ko'ra, o'quvchining aqliy ko'nikmalari L1 va L2 o'rtasida uzviy bog'liq bo'ladi. Ya'ni, bir tilda o'zlashtirilgan bilim ikkinchi tilga transfer qilinadi. Shuningdek, Bialystok (2001) tadqiqotida ikki tilli shaxslarning metatilingvistik tafakkuri yuqoriligi qayd etiladi. Bu degani, o'zbek tilidagi grammatik tuzilmalarga ega bo'lgan o'quvchi arab tilidagi qoidalarni anglashda tezroq muvaffaqiyatga erishadi.

**Shaxsiy tajriba asosidagi yondashuv.** Shaxsiy tajribamga ko'ra, arab tilidagi gap tuzilmasi (VSO) o'zbek tilidagi (SOV) bilan taqqoslab o'rganilganda ancha osonroq tushunilgan. Masalan, dastlab "Ja'a al-mudarris" jumlasining mazmunini tushunolmadim, chunki fe'l gap boshida kelganini ko'rib hayron bo'ldim. Keyin uni "O'qituvchi keldi" degan o'zbekcha shakl bilan solishtirib, tartibdagi farqni angladi. Bu menga yangi sintaktik struktura haqida aniqroq tushuncha berdi.

Shuningdek, grammatik jins kategoriyasining arab tilida mavjudligi, ammo o'zbek tilida yo'qligi sababli, bu kategoriya avval qiyinchilik tug'dirgan, biroq o'zbek tilidagi mavjud bilimlar yordamida bu yangi tushuncha yengillashtirilgan. Masalan, "Jaa'at al-talibatu" (ayol talaba keldi) jumlasini o'qiganimda, fe'lga qo'shilgan "-at" qo'shimchasining sababini tushunmas edim. O'qituvchim bu shakl muannas jinsga moslashganini aytganidan keyin, o'zbek tilida bunday jins farqlari bo'lmaganini eslab, arab tilidagi bu yangilikni qabul qilishim osonlashdi. Bundan tashqari, arab tilidagi anqlik artiklini tushunish orqali ingliz tilidagi "the" va "a" artikllarining mohiyatini ham yaxshiroq anglash mumkin (Zhou, 2024). Masalan, arab tilida "al-kitab" (kitob) va "kitab" (biror kitob) farqi orqali ingliz tilidagi "the book" va "a book" farqlari mening ongimda yanada mustahkam joylashdi. Ilgarilari bu farqni faqat ingliz tilidagi izohlar orqali tushunishga urinardim va bu men uchun noaniq edi.

Kasimkhodjayeva (2024) ta'kidlaganidek, ingliz tilini o'rganishda har bir so'zning asl ma'nosini, kontekstdagi vazifasini chuqur anglash va kerak bo'lganda tarjima, yoki vaqti kelganda o'rganilayotgan tilgagina hos bo'lgan tushunchalarni shakllantirish yangi so'zlarni xotirada mustahkamlash va ularni

mustaqil jumla tuzishda to'g'ri qo'llashga xizmat qiladi. Bu yondashuv arab tili o'rganuvchilariga ham tegishli bo'lib, har bir grammatik birlikni o'z ona tilidagi ko'rinishlar bilan emas, balki yangi tilning kontekstida anglashga undaydi.

**Qiyosiy tahlil:** arab, o'zbek va ingliz tillari grammatikasi

Qiyosiy tahlil orqali arab, o'zbek va ingliz tillari grammatik kategoriyalarining o'xshash va farqli jihatlari aniqlanadi. Bu metod o'quvchiga yangi qoidalarni tushunishda mustahkam tayanch beradi. Atkinson (1987) bu borada qoidani avval L1da tushuntirish, keyin L2da qo'llashni samarali deb topadi. Bunday taqqoslashlar grammatik jins, artikl, kelishik, zamon, fe'l va ega orasidagi bog'lanish kabi tushunchalarni ongli ravishda anglashga yordam beradi.

**Ilmiy manbalarga asoslangan yondashuv.** Zhou (2024) tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda ona tilidan ongli foydalanish L2 o'zlashtirilishini kuchaytirishi isbotlangan. Cook (2001) grammatikani L1 orqali tushuntirish "tezkor kalit" ekanligini aytadi. Swain va Lapkin (2000) kichik guruhlarda ona tilidan foydalanish L2 topshiriqlar sifati oshishiga olib kelishini ko'rsatadi. Bularning barchasi ona tilining grammatikani anglashdagi vosita ekanini tasdiqlaydi.

**Xulosa.** Xulosa qilib aytganda, ona tilining rollari ikki yo'nalishda namoyon bo'ladi: birinchidan, tayanch va ko'prik rolida (L1 grammatikasi orqali L2 tushunchasiga ko'prik qurish); ikkinchidan, filtr va tartibga soluvchi rolida (L1 va L2 farqlarini taqqoslash orqali yanglish transferlarni oldini olish). Bu esa chet tilini o'zlashtirish jarayonini nafaqat tezlashtiradi, balki talabaning ishonchini va metatilingvistik tafakkurini rivojlantiradi.

#### **Adabiyotlar ro'yxati**

1. Atkinson, D. (1987). The mother tongue in the classroom: A neglected resource? *ELT Journal*, 41(4), 241–247. <https://doi.org/10.1093/elt/41.4.241>
2. Bialystok, E. (2001). *Bilingualism in development: Language, literacy, and cognition*. Cambridge University Press.
3. Cook, V. (2001). Using the first language in the classroom. *The Canadian Modern Language Review*, 57(3), 402–423. <https://doi.org/10.3138/cmlr.57.3.402>
4. Cummins, J. (2000). *Language, power and pedagogy: Bilingual children in the crossfire*. Multilingual Matters.
5. Gulomova, R. (2022). AUTHENTIC MATERIALS AS A SOCIOLINGUISTIC APPROACH. *British View*, 7(1).
6. Kasimkhodjayeva, M. (2024). Promoting independent sentence construction in ESL learners by reducing overreliance on translation tools. *Uzbek Journal of Language Education*, 6(1), 55–66. Rashidova, G. (2023). INGLIZ TILI DARSLARIDA YOZISH KO'NIKMASINI O'RGATISH JARAYONIDA ZAMONAVIY INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH. *Engineering problems and innovations*.

7. Sultonova, M. (2024, October). Features of Critical Thinking Skills for B1 Level Learners. In *Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit* (pp. 786-790).
8. Swain, M., & Lapkin, S. (2000). Task-based second language learning: The uses of the first language. *Language Teaching Research*, 4(3), 251–274. <https://doi.org/10.1177/136216880000400304>
9. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
10. Zhang, H. (2024). Conceptual transfer in second language grammar learning: The binding power of L1. *Journal of Language and Cognition*, 29(1), 75–92.
11. Zhou, Y. (2024). Enhancing second language grammar acquisition through conscious L1 use. *Applied Linguistics Studies*, 36(2), 112–129.